

~~X~~ $\frac{D}{410}$

BÁRÓ BALÁS GYÖRGY

BEM JÓZSEF

1794—1850

CSIKSZEREDAI R. K. GIMNÁZIUM tanári könyvtára	
.. Δ 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 1061 1062 1063 1064 1065 1066 1067 1068 1069 1070 1071 1072 1073 1074 1075 1076 1077 1078 1079 1080 1081 1082 1083 1084 1085 1086 1087 1088 1089 1090 1091 1092 1093 1094 1095 1096 1097 1098 1099 1100 1101 1102 1103 1104 1105 1106 1107 1108 1109 1110 1111 1112 1113 1114 1115 1116 1117 1118 1119 1120 1121 1122 1123 1124 1125 1126 1127 1128 1129 1130 1131 1132 1133 1134 1135 1136 1137 1138 1139 1140 1141 1142 1143 1144 1145 1146 1147 1148 1149 1150 1151 1152 1153 1154 1155 1156 1157 1158 1159 1160 1161 1162 1163 1164 1165 1166 1167 1168 1169 1170 1171 1172 1173 1174 1175 1176 1177 1178 1179 1180 1181 1182 1183 1184 1185 1186 1187 1188 1189 1190 1191 1192 1193 1194 1195 1196 1197 1198 1199 1200 1201 1202 1203 1204 1205 1206 1207 1208 1209 1210 1211 1212 1213 1214 1215 1216 1217 1218 1219 1220 1221 1222 1223 1224 1225 1226 1227 1228 1229 1230 1231 1232 1233 1234 1235 1236 1237 1238 1239 1240 1241 1242 1243 1244 1245 1246 1247 1248 1249 1250 1251 1252 1253 1254 1255 1256 1257 1258 1259 1260 1261 1262 1263 1264 1265 1266 1267 1268 1269 1270 1271 1272 1273 1274 1275 1276 1277 1278 1279 1280 1281 1282 1283 1284 1285 1286 1287 1288 1289 1290 1291 1292 1293 1294 1295 1296 1297 1298 1299 1300 1301 1302 1303 1304 1305 1306 1307 1308 1309 1310 1311 1312 1313 1314 1315 1316 1317 1318 1319 1320 1321 1322 1323 1324 1325 1326 1327 1328 1329 1330 1331 1332 1333 1334 1335 1336 1337 1338 1339 1340 1341 1342 1343 1344 1345 1346 1347 1348 1349 1350 1351 1352 1353 1354 1355 1356 1357 1358 1359 1360 1361 1362 1363 1364 1365 1366 1367 1368 1369 1370 1371 1372 1373 1374 1375 1376 1377 1378 1379 1380 1381 1382 1383 1384 1385 1386 1387 1388 1389 1390 1391 1392 1393 1394 1395 1396 1397 1398 1399 1400 1401 1402 1403 1404 1405 1406 1407 1408 1409 1410 1411 1412 1413 1414 1415 1416 1417 14	

Henry

BÁRÓ BALÁS GYÖRGY

BEM JÓZSEF

1794—1850

*EGY HADMŰVELETI VÁZLATTAL, ÖT DARAB
ARCKÉPPEL ÉS
A MAROSVÁSÁRHELYI BEM-SZOBOR KÉPÉVEL*

NYOMATOTT BUDAPESTEN, A KIR. MAGY. EGYETEMI
NYOMDA 350 ÉVES JUBILÁRIS ESZTENDEJÉBEN. 1927

Minden jog fenntartva.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Források	6
Előszó	7
Bem József életrajzi adatai és szereplése hazájában és külföldön 1848 november végéig	
Bem első hadjárata. Kolozsvár visszafoglalása. A császári északi hadsereg felbomlása	12
Bem második hadjárata. A császári északi hadsereg kiűzése Erdélyből Bukovinába	16
Bem harmadik hadjárata. Előnyomulás Marosvásárhelyen át Nagyszeben ellen. Visszavonulás Dévára	20
Bem negyedik hadjárata. A piski-i csata. A császári csapatok üldözése. Oldalmenet a Küküllő völgyébe. Urbán betörése és kiűzése Bukovinába	22
Bem ötödik hadjárata. Nagyszeben és Brassó elfoglalása. A csá- szári hadsereg felbomlása s az orosz csapatokkal való el- menekülése Erdélyből	27
Bem hadjáratai a Bánság visszafoglalása és biztosítása céljából	31
Bem küzdelme az Erdélybe betört orosz haderők ellen. A temes- vári ütközet	33
A marosvásárhelyi Bem-szobor	36

FORRÁSOK.

Czecz János tábornok, az erdélyi hadsereg vezérkari főnöke:
Bem's Feldzug in Siebenbürgen. Hamburg, 1851.

Adatok a XI. zászlóalj történetéhez. Kolozsvár, 1868. (Egy honvéd magánjegyzetei.)

Kássonimpérfalvi Csutak Kálmán honvédezredes: Adatok az 1848/49. évi szabadságharchoz.

Gróf Teleki Sándor: Emlékeim.

Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. 1880.

Ramming: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen.

Kőváry László: Okmánytár Erdély történetéhez. 1848/9.

Szilágyi Sándor: A magyar forradalom férfiai. 1851.

Kerekes Sámuel: Bem-Album. 1884.

Ludwik Naimski tüzérszázados: General Józef Bem. Tarnów, 1927.

Józefa Władysława Rucki: Bem w Siedmiogrodzie i w Banatie. Lwów, 1862.

ELŐSZÓ.

A lengyel kormány 1927 október havában Bem József honvéd altábornagy Aleppo kisázsiai városban nyugvó hainak szülővárosába, Tarnowba, Magyarországon át való hazaszállítását határozta el.

Ezzel kapcsolatosan 1927 december 10-én a halhatatlan hős elhalálózása napjának 77-ik évfordulóján országos Bem-nap rendeztetett Lengyel- és Magyarországon.

Ez aktuálissá tette Bem József életrajzának kiadását és széles körökben való terjesztését.

Bem József négy nemzetnek a hőse. Ő harcolt és vérzett a lengyel, osztrák és magyar nemzet függetlenségéért és szabadságáért, harcolt és meghalt a török nemzetért.

Legtöbbit szenvedett s a legnagyobb szolgálatot mégis a magyar nemzetnek tett s ezért ez utóbbi soha el nem múló hálával tartozik neki.

Életrajzának megírásánál a nagyközönségre voltam különös tekintettel, amiért az ő személyéhez fűződő hadieseményeket szakszerűen ugyan, de csakis a fenti célnak megfelelő rövidséggel tárgyalom. E célból mellőznöm kellett az erdélyi oláh felkelés ellen lefolyt akciókat, az oroszok betörésének és az ellen alvezérei által dicsőségesen vívott harcok kimerítő tárgyalását, valamint Gyulafehérvár ostromát is.

Általában arra törekedtem, hogy azokat az adatokat közre adjam, amelyek a halhatatlan hős személyére, úgyis mint katonára és hadvezérre, valamint az államférfiúra és emberre jellemzőek. Mind ezen adatokat pedig ötet személyesen ismerő kortársainak hátrahagyott irataiból merítettem.

Ha Bem József életrajzának ezen lehetőleg rövidre szabott szerény tanulmányommal elérném azt, hogy ötet és a nemzetünknek tett szolgálatait a jelen nemzedékek széles réte-

gei megismerjék, egyénisége a köztudatba befészkelődjék és emlékezete a jövő generációkban ébren tartassék, akkor elértem célomat.

Gyermekkoromban Erdélyben nem volt magyar anya, aki gyermeke fogékony lelkének nem mesélt volna a nagy lengyel-magyar hősről — *Bem apóról* — ki Erdély sorsát 9 hónapon át irányította, az ottani magyarság és székelység őrangyala volt s népünk százezereit a biztos pusztulástól megmentett.

Emlékezete örökké áldott legyen a Magyarok lelkében és szívében.

Budapest, 1927 október havában.

A szerző.

BEM JÓZSEF ÉLETRAJZI ADATAI ÉS SZEREPLÉSE HAZÁJÁBAN ÉS KÜLFÖLDÖN 1848 NOVEMBER VÉGÉIG.

A Bem-család Poroszországból származik, pomerán-porosz nemesi családból. Bem Arnold 1420-ban starosta, a lengyel Bemek őse. Bem ősei a XVI. században a Danzigi szenátus tagjai s Bem Péter megkapja a lengyel nemesi indigenatust. Lengyelországot híven szolgálják a Báthory István és III-ik Zsigmond király által Moszkva ellen folytatott harcokban. Bem János és Frigyes fia házasságot kötnek a magyar Tamássy-Cosban grófi nemzetséggel. Nagyapja Bem-Cosban József; apja Bem-Cosban András ügyvéd. Anyja Goluchowska Agnes. Jelenleg él Hrabia Włodzimierz Bem de Cosban őrnagy Grojecben, Oswiecim mellett.

Bem József Zakariás 1794-ben március 14-én, Lengyelország harmadik felosztása előtti évében Tarnowban született. 1809-ig Krakkóban végzi tanulmányait s ez évben elhagyva az egyetem padját, mint közvitész belép a Potocki-féle lovaglótüzérosztályhoz, melyben résztvesz az osztrákok elleni háborúban. 1810-ben mint alhadnagy belép a Napoléon szervezte varsói hadapródiskolába, honnan két év múlva mint hadnagy a lovas tüzéségnél nyer beosztást. Résztvesz már 1812-ben Napoléon orosz hadjáratában és 1813-ban kitüntetik a becsületrend keresztjével. Napoléon bukása után, 1815-ben, a kongresszusi Lengyelországban az 1-ső lovaglótüzérosztályhoz nyer beosztást. 1817-ben századossá lép elő s azután a varsói tüzeriskolában tanárként működik, Constantin nagyherceg alatt. Lengyel hazafiúi érzelmei miatt azonban kegyvesztett lesz, sőt börtönbe is kerül s lengyel patriotismusa miatt sok szenvedéseket kellett kiállnia, míg Sándor cár halála után sokszor kért elbocsátását 1827-ben megkapta. Lembergbe megy, hol irodalmi munkával s Potocki gróf birtokain műszaki munkával foglalkozik. 1831-ben a lengyel forradalom hírére a lengyel sereghez siet, hol őrnagyi rangban egy lovas üteg parancsnokságát veszi át. Április 10-én az Iganie melletti csatában 4 ágyújával 40 orosz ágyú ellen megkezdí az ütközetet és hős magatartásával elősegíti Prądziński győ-

zelmét a Rosen- és Pahlen-hadtettek felett (8000 lengyel 25.000 orosz). Alezredessé kineveztetvén, május 26-án Ostrolenkánál nyílt alkalma hősiességéről tanuságot tenni. Dibitsch Skrijnickit a Nareven visszaszorítván, ütegével az utolsó emberéig állta 80 orosz ágyú tűzét mindaddig, míg a lengyel sereg újból rendbe nem alakult s Dibitscht az üldözésben megakadályozta.

Ezen hőstette után ezredessé neveztetett ki s a katonai érdemkeresztet elnyervén, a lengyel tüzérség főparancsnokává neveztetett ki. Ezen minőségben a haditanácsokban résztvesz s mindig a támadó műveletek mellett foglal állást és szavazott.

A lengyel hadseregnek Varsónál történt összpontosítása után tábornokká neveztetvén ki, szeptember 6-án és 7-én összes ágyút harcba veté. 6-án 40 ágyúval az oroszok által elfoglalt Wola ellen nyomul előre, de a többi fegyvernemek által nem támogatattván, nem tudja célját elérni. 7-én a prágai hídfőt védelmezi, de a következő napon az oroszokkal történt megállapodás után felsőbb utasításra Morlinba kénytelen tüzérségével visszavonulni. Varsó eleste után a lengyel hadsereg egy részével porosz területre lép át, hol egy ideig mint az emigráció vezetője tartózkodott és 1832-ben Párizsba megy.

1833-ban Don Pedroval tárgyal lengyel légió felállítása ügyében, de erre nem kerül sor. A következő békeévekben tudományos munkálatokkal foglalkozik és utazások Portugáliába, Spanyolországba, Belgiumba és Hollandiába, veszik idejét igénybe. 1848-ban Londonban megjelenik a lengyel nemzeti felkelésről írt könyve.

Az 1848-i márciusi események hírére Bem Franciaországból Lembergbe utazik. Az augusztus után Magyarországon gyorsan váltakozó események Kalejdoszkopában úgy látszik lengyel hazájának újabbi hajnalhasadását látta; tettejének nagy és veritékes munka ígérkezett. Október 14-én Bécsben a nemzetőrség főparancsnokságánál jelentkezik s felajánlja szolgálatait. A fellázadt császárváros ellenállásának meghosszabbításával időt akar talán adni a magyar nemzet felfegyverzésének, a magyar csapatok szervezésének. Erre enged következtetni magyar útlevele. Bécsben csak honfitársai ismerték. A lakosság zöme kérdezé: Ki az a Bem? Október 20-án minden utcasarkon falragasz — rajta félkörben Bem neve — elmondta a bécsieknek, hogy mely csatákban tüntette ki magát s hol kapta hazájáért azon számos sebet, amelyek testét fedék. Elismert tény, hogy csak Bem hozott Bécs védelmi rendszabályaiba rendszert.

Vakmerő kitöréseket vitt véghez, de nem akadályozhatta meg a város kapitulációját. Utolsó hőstette volt október 28-án a Prater előtti csillagsánc védelme, midőn két golyó is találta. Sebeit a tragikus sorsú gróf Latour hadügyminiszter ágyában kötözték be.

Azon hírre, hogy a községtanács Windischgrätz herceg hetzendorfi főhadiszállására ment alkudozni, Bem nyomtalanul eltűnt. Egy verzió szerint csónakon menekült a Dunán Magyarországra. Pozsonyban megismerkedett Kossuthtal, ki a schwechati csata után még ott tartózkodott. Moga s más cs. k. tisztek által cserben hagyatván, a magyarok tapasztalt hadvezérek hiányában szenvedtek.

Bem előbb a pozsonyi és győri sáncokat tekinté meg s azok tarthatatlanságát állapította meg. Kossuth a komáromi vár parancsnokságával is megkínálta volna, mit azzal hártott el magától, hogy „ha a vár bevehetetlen, az osztrákok úgy sem veszik be, ha pedig bevehető, akkor majd ő később is beveendi.” Tény az, hogy Kossuthtal gőzösön Pestre utazott. Viszontagságos élet után, előrehaladt korban, hazájától száműzve, sebek által megroncsolt testtel ragadá meg Bem a magyar szabadságharc ügyét és ifjúi eréllyel teremtett magának új katonai pályát. Bem szenvedélyesen szerette hazáját és mitsem akart elmulasztani, amitől nemzetének megváltását és felemelkedését remélte. Hideg ész által kormányzott kedélye a patriotizmus emésztő tüzét rejté, mely őt nyugodni nem hagyta, minden világmozgalomba besodorja, melynek csak némileg is a lengyel eszmére vonatkozása lehetett és a lengyel sas emelkedésére valamely kilátást nyitott. Ez ama mélyebb erkölcsi motívum, mely Bemet Magyarországra hozta. Miként Bécsben, azonképen nálunk is természetsszerűleg nagy bizalmatlansággal kellett küzdenie. Saját honfiai közt is akadt, aki árulónak mondta s Kolodziejski fiatal lengyel, pisztolyt szegzett reá és megsebesítette. Bem nem állt a magyar sereg élére, hanem Debrecenbe küldetett oly feladattal, hogy a rendezetlen honvéd csapatokat megszervezze és begyakorolja. Pestet polgári öltözetben, kis bőröndjével, rossz paraszt kocsin hagyta el; senki sem gyanítá a jelentéktelen külsejű emberrel, hogy vésteljes harc mérlegébe nagy súlyt vetni megy. Erdély időközben teljesen elveszett. Latour gróf hadügyminiszter már október 3-án küldött az erdélyi cs. főhadparancsnoknak, Puchner báró altábornagynak rendeletet, hogy az oláh ezredeket mozgósítsa és Nagyváradra nyomuljon előre. A Puchner által kihirdetett ostromállapot következtében lefegyverzett magyarság irányában a szászok és oláhok minden emberiességet levetköző bánása égbekiáltó volt.

Jára, Abrudbánya, Zalatna, Krakkó, Igen, Sárd, Nagyenyed, Felvinc kirablása, felgyújtása s lakosságának legyilkolása elhitette mindenki vel, hogy itten a magyar nemzet kiirtása volt a vége, amire a főhadparancsnokság és a bécsi kormány által felbátorított szászok s a „Siebenbürger Bote“ az oláh népet felizgatták s egyenesen felhívták. A magyarokat mint betolakodókat odaállítva, azoknak az országból való kiűzetését és kiirtását követelték. November 17-én szállták meg a császári csapatok Wardenner és Urban parancsnoksága alatt Kolozsvárt. A magyar csapatok rendetlenül hátráltak Magyarország felé. Parancsnokuk Baldacci tábornok teljesen elveszté fejét. Czecz őrnagy vezérkari főnök hozott némi rendet a dolgokba; segédtisztjét Pestre meneszté s Kossuth-t megfelelő intézkedést kért. A csapatokat Csucsá, Zilah és Nagybányán helyezte el és december első felében erősítéseket kapott.

BEM ELSŐ HADJÁRATA.

Kolozsvár visszafoglalása, a császári északi hadsereg felbomlása. ~

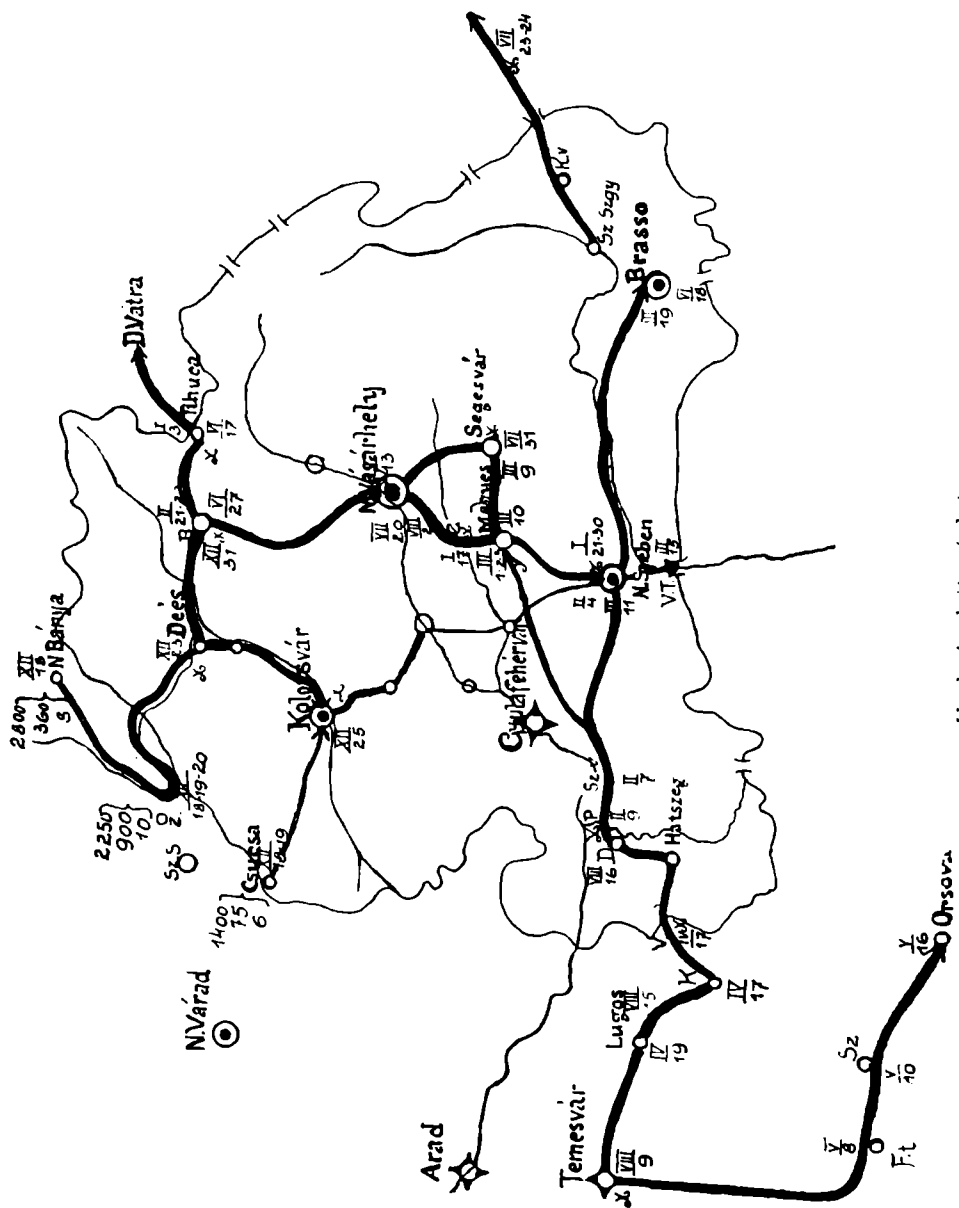
1848 december 15-től 25-ig.

Kossuth Bem tábornokot december 1-én ezen hadsereg teljhatalmú parancsnokává nevezte ki s Erdély visszafoglalásával bízta meg. Bem Nagyváradra érkezve, fontos intézkedéseket tett a sereg élelmezését, felruházását és felszerelését illetőleg és egy tartalék tüzérségi telepet állíttatott fel. December 15-én pedig Czecz főhadiszállására Szilágyosomlyóra érkezett.

Hadseregének állománya és csoportosítása ekkor volt:

Csucsánál (jobb szárny)	gyalság., század, tüzérség			
Rickó ezredes alatt	4.400 fő	1 lovas	1 üteg	
Zilah és Zsibónál				
gr. Mikes Kelemen ezredes alatt	3.500	6	2	
Nagybányánál (bal szárny)				
Zsurmay őrnagy alatt	3.200	„ 3	„ 1	„
Összesen:	11.100	10	4	(24 löv.)

Megjegyzendő, hogy a gyalogságnak nagy része 4.100 fő nemzetőr, lőfegyverrel nem volt felfegyverezve, hanem csak lándzsával volt ellátva; továbbá, hogy a tüzérlegénység csak ujoncokból állott, akik alig értettek az ágyuk töltéséhez. Az összes legénység rossz szállások és rendetlen élelmezés miatt fizikailag meg volt viselve. Bem Czecz intézkedéseit helyesel-

Hadmiveleti vázlat,

vén, alezredessé és vezérkari főnökévé nevezte ki; napi-parancsban kihirdeti kinevezését és megérkezését, és azonnal kiadta az intézkedéseket a támadó hadműveletek megkezdésére. Másnap szemlét tartott és az egybegyűlt tisztekhez így szólt: „I'raim! A kormány ezen sereg teljhatalmú parancsnokává nevezett ki. Mindenkitől föltétlen engedelmességet követelek. Aki nem engedelmeskedik azt agyonlövetem; de jutalmazni is fogok tudni.“ Ezen szavak jellemezték Bem későbbi magatartását. Kérlelhetetlen szigor, igazságérzet, nagylelkűség az igazi érdem megjutalmazásában, a bosszúérzet teljes hiánya és teljes önzetlenség.

Bem a középhad parancsnokságát Czech alezredesre bízván, a bal szárny eredményes műveleteinek nagy fontosságát értékelvén, Nagybányára sietett, azt személyesen vezetendő. A császári csapatoknak, Windischgrätz rendelkezései szerint, Magyarországot 9 oldalról kellett december 18-án megtámadniok. Puchnernek az volt a feladata, hogy Nagyváradot foglalja el és csapatainak Nagyvárad és Debrecennél való összpontosítása által az országgyűlést lehetetlenné tegye.

Puchner hadiereje ekkor 22 zlj. gyalogság, 8 lovasosztály és 60 ágyúra tehető. Ebből az erőből alkalmazott a kapott feladat megoldására összesen $7\frac{1}{2}$ gy. zlj.-at, 4 lovas századot és 13 ágyút, mely erő körülbelül egyenlően volt felosztva Wardener tábornok, Urban és Jablonski ezredek parancsnoksága alatt. Wardener és Jablonskihoz még mintegy 10—15.000 főnyi oláh népfelkelő csatlakozott.

Wardener tábornok december 17-én egy dandárral és egy üteggel 2 oszlopban előnyomult Bánffyhungyadra és másnap megtámadta Riczkó csucsa hadállását, melynek megvédelmezését az utolsó emberig Bem Riczkónak megparancsolta. A harc két napig tartott s a császáriak visszavonulásával Kolozsvár felé végződött. Ugyancsak december 18-án támadta meg egy másik oszlop — 2 zlj. és 15.000 oláh nemzetőr — Zsibón át Kemény Farkast, aki itt egy zlj.-al foglalt állást. A harc egész nap folyt s másnap Mikes és Czech odaérkezvén, az ellenség elmenekült az erdőbe és Deés felé. December 20-án megérkezett Bem Nagybányáról s pihenő nélkül folytatta az előnyomulást a Szamos völgyében Deés felé; a középhadnak megparancsolván, hogy a Szamos völgyében kövesse. Deésnél Bem a Jablonski dandárra bukkant, mely ott erős hadállást foglalt el. December 23-án Bem támadásra indul, 4 órai harc után a császáriak meginogni látszanak; ekkor Bem szokott módon szuronytámadást rendel el s az ellenséget visszaveti, mely Bethlenen át Besztercére menekül, hol Jablonski tétlenül megáll, míg Bem újból fel nem kereste.

Az ütközet után Bem Szamosújváron és Apahidán át oly gyorsasággal nyomult elő Kolozsvárra, hogy Czeecz a középhaddal őtet — dacára annak, hogy Zsibóról 22-én reggel elindult s éjjel-nappal menetelt — csak Kolozsvár előtt érte utol, midőn Bem a császáriak megtámadására készült. Az utóbbiakat azonban Bem hirtelen megjelenése annyira meglepte, hogy egynéhány ágyúlövés váltása után néhány 100 fogoly és poggyásznak hátrahagyásával Torda felé elmenekültek. Az üldöző Mátyás-huszárok még egy néhány pénztárt, ruházatot, lőszert és fegyvert zsákmányoltak és Bem serege bevonult karácsony napján Kolozsvárra. Alig volt Kolozsvár lakosságának örömteljebb karácsonya. Urban alezredes oszlopa, mely Nagymáson állott, éjjel Apahidán és Széken át menekült el Besztercére. 4 gyalog és $\frac{1}{2}$ lovasszázadból álló utóvédét azonban Mikes alezredes elfogta. *Bemnek ezen nyolcnapos hadjárata ötlet nagy hadvezérré avatta.*

Szilágysomlyóra teljesen idegen viszonyok közé érkezve; a helyzetet villámgyorsan megfontolva; intézkedéseit villámgyorsan kiadva s a támadó hadműveletet egy pernyi késedelem nélkül megkezdve, megveti a siker alapfeltételeit. Páratlan akaraterejét szinte átvarázsolja alparancsnokaira és demoralizált s a fegyelemhez nem szokott csapataira. A fiatal, harchoz nem szokott honvédbé bizalmat önt maga-maga és vezérei iránt s megismerteti vele a fegyelem szükségességét. Csapatait nagy teljesítményekre képesíti. 8 nap alatt 190 km utat tesz meg 15—20 fokban hidegben és győzelmet győzelemre arat. Deés-Szamosújvár-Kolozsvár lakossága örömmámorban úszott. A honvédeket mindenütt ünnepi ruhában, meleg étellel és meleg szobával fogadták, ami a kemény télben jól esett. Boldog volt mindenki, aki Bemet, mint a Gondviselés által küldött, szinte égből jött megmentőt és felszabadítót megpillanthatta. Bem azonban minden óvációnak és ünnepeltetésnek kitért.

A császári északi hadsereg szét volt robbantva; Erdély visszafoglalása előkészítve; a hadműveletek stratégiai alapja biztosítva.

Bem neve az ellenfélnél rettegést, tanácstalanságot és hátortalanságot idézett elő, ami csapatai számára nagy tökéletet jelentett.

Tóth alezredest Kolozsvár és Erdély visszafoglalt részének katonai kormányzójává kinevezvén, intézkedéseket tett ruházati s felszerelési cikkek nagybani gyártására; lőszer és tüzérségi felszerelési telepek berendezésére és mindent elkövetett seregének toborzás, mozgósítás és újjászervezés útján való megerősítésére. Csapatait előléptetésekkel és zsoldpótlékkal jutalmazta meg.

BEM MÁSODIK HADJÁRATA

A császári északi hadsereg kiűzése Erdélyből Bukovinába.

1848 december 26. — 1849 január 4-ig.

Bem nem ismert pihenést. Terveit senkivel előre nem közölte s vezérkari főnöke is gyakran csak az indulásnál ismerte meg.

December 26-án csapatai rendes szokás szerint teljes felszereléssel, menetkészen kivonultak szemlére. Bem megjelent s Czecz alezredest a 11. honvéd zlj.-al, 2 század Mátyás-huszárral és 6 ágyúval Tordára küldötte, hol további parancsig maradjon. Ezzel az intézkedésével Kolozsvárt és az Aranyos völgyét biztosította az oláhok támadása ellen; helyreállította az összeköttetést Nagyenyed, Tövis, Marosújvár s a többi marosmenti magyar községekkel; fenyegette Gyulafehérvárt, az ellenség figyelmét odaterelte és azon hiedelmet gerjeszté, hogy Nagyszeben ellen szándékozik operálni. Mihelyt Czecz útnak indult, a fővezér 5 gy. zljj-al, 8 lovas századdal és 18 ágyúval Szamosújvár s Deésen át Beszterce felé nyomult.

Mikes Kelemen alezredest és Ricko ezredest vitte magával. December 28-án Bethlenre érkezett és Urbánnak egy szakasz határőrét elfogva, üldözőbe vette a rendetlenül hátráló császári csapatokat. Urbán Naszód felé, Jablonski pedig Beszterce felé hátrált. Előbbi után Ricko ezredest küldte, utóbbit éjjel-nappal menetelve maga követte.

December 31-én reggel érkeztek Naszód, illetőleg Beszterce elé. Rövid ágyútűz után szuronyrohamot intézett, nem engedvén időt az ellenségnek a rendezésre. A szász és oláh népfelkelés teljesen felbomlott és elszéledt. Bem legnagyobb ellenségei voltak a kemény hideg és csapatainak kimerültsége.

Naszódot, az oláh reakció eme főfészkét, ahol a gyűlölt és kegyetlen Urbán székelt, teljesen elpusztították. Besztercét a szászok e fészkét Bem jelenléte s kíméletlen szigorral kezelte fegyelem mentette meg. A szabadságért küzdő bölcs vezér humanus intézkedésekkel és amnesztia hirdetéssel törekedett a megtévesztett népet a magyarok ügyének megnyerni, mivel a valódi bűnösök és felbujtók amúgy is elmenekültek.

Bem csapatainak kimerülése — 20 fokos hidegben kétszer táboroztak a szabadban, meleg éltel napok óta nem kaptak, a lőszer elfogyott — nem engedte meg az ellenség azonnali üldözését. Egy néhány napi pihenő feltétlenül szükséges volt a ruházat és felszerelés rendbehozatalára s a lőszer megérkezésére. Jellemző a hadvezérre, hogy Besztercére érkezve, Teleki Sándor őrnagy, akit intendánsnak vett maga mellé és nagyon kedvelt, azon jelentésére, hogy 4 napra van élelem,

követelése, miszerint 48 óra alatt még 10 napi élelemről gondoskodják az egész sereg számára. Midőn Teleki ellenveté, hogy az szinte lehetetlen, viszonzá: Nem szeretem e szót hallani; ha „lehetetlent” nem csinálnánk, még most is Deés előtt állnánk. Tehát csak intézkedjék rögtön és személyesen felelőssé teszem; sőt hozzátevé, ha nem „je vous ferai fusilier”. Az élelmi cikkeket természetesen előteremtették jó pénzen és fenyegetéssel s midőn Teleki ezt nagy örömmel jelenté, Bem a legnagyobb meglepetésére azzal válaszolt, hogy most már nincs szükségem reá, mert *Marosvásárhelyre* indulunk, nem pedig az ellenségtől kifosztott Bukovinába. Teleki az eleséget Marosvásárhely felé akarta erre irányítani, de a hadvezér közbeveti, mit gondol ön, hisz ezt csak magának mondtam, csak nem fogom szándékomat elárulni.

De a hír mégis elterjedt s Bem este kiadta bizalmas emberének a parancsot, hogy másnap hajnalban *Bukovinába* való előnyomulásra tegyék meg az előkészületeket. A császáriak a beérkezett járőrjelentések szerint időközben Tihucánál szinte bevehetetlen állást foglaltak el. Erdélynek eme utolsó pontját körömszakadtáig szándékolták megvédeni. Az egész kis magyar hadsereg január 3-án virradatkor a besztercei főtéren állott. Bem Rickót Beszterce és Naszód parancsnokául visszahagyta. Bethlen Gergelyt magához rendelé, halkan szólt valamit hozzá, mire Bethlen vezényelt s elővédnek elindult. Utána a bécsi légió. Szemen-szedett, művelt, könnyelmű, bátor gyereknép, még rajtok az iskola pora. Utánuk a többi. Közül az ágyúk, az öreg úr elkényeztetett gyermekei, minden reményének a horgonya s midőn elhaladtak mellette, édes anyai mosollyal kísérte szemeivel.

Teleki Sándort, az intendánst, vissza akarta hagyni az utánpótlás biztosítására, de ez szabadkozott, mondván: Tábornok úr, csak nem tesz engem csúffá azzal, hogy itthagyjon! Jót állok, hogy nem lesz semmibe hiány. Akkor küldje előre lovát, mondá a vezér és maga jöjjön velem.

Meneteken az ellenséghez való közeledésig kocsiján szokta követni a csapatokat, amelybe most a nagybányai minoritáktól vásárolt 4 lóva volt befogva. Hárman voltak a kocsin: Bem, a bizalmas titkára Bauer és intendánsa gróf Teleki Sándor. A tábornok felszólítja társait, hogy gyujtsanak rá. Ő nem dohányzik, mondá, nem tudta megszokni, pedig gyakran megpróbálta. De szereti a katonát, ha pipázik; jobban állja az éhséget s jobban tűri az álmatlanságot. Telekinek lelkére köti, amint *Marosvásárhelyre* érkezünk, szerezzon be sok dohányt. Rövidesen erre megint megszólal: Hallgassanak ide, elmondom tervemet. Urbán állást foglalt *Tihucánál*; ez a térkép szerint egy természettől alkotott erős vár, kivált most,

ebben a nagy hóban megkerülhetetlen, szinte bevehetetlen. Mi be fogjuk venni s akkor Urbán el van veszve. Kettőt tehet, vagy leteszi a fegyvert, de ezt nem fogja tenni, vagy visszavonul Csernovicig. En nyomban követem őt folyton, szakadatlanul, mindaddig, míg össze nem rogyunk. Nagyon sajnálom, hogy sok áldozatba fog kerülni, de ennek meg kell lenni. Holnapután Erdély északi része, azaz fél Erdély a miénk. Nagyszerű eredmény, aki megéli, gyönyörködhetik benne. Bauernak azon megjegyzésére: „Csak a tábornok úr kímélje magát“, viszonzá: „Aki másokat halálba küld, annak elől kell járni! Ilyen figyelmeztetést többé nem akarok hallani!“

Meddig üldözöm Urbánt, az a körülményektől függ, de mindenesetre addig, míg össze nem morzsolom. Ennek a fanfaronnak ki kell, hogy vegyem a fullánkját. Utálom a lovagiatlan katonát, aki asszonyokat korbácsoltat, gyermekeket gyilkoltat, fegyvertelen népet lemészároltat: az bot alá és kötélre való.

Tihuca előtt a kis sereg január 2-án, 26 fokos hidegben, szabadban tábort ütött. Tihuca a Beszterce völgyében fekszik, mely itten néhány 100 lépés szélességre összeszorul s a kísérő hegység által hegyi szorossá alakul, mely különösen ezen téli időszakban semmiképen sem volt megkerülhető. A Bukovinába vezető országutat elzáró Tihucát tehát mindenáron el kellett foglalni. A hadvezér intézkedett Mikessel az előőrsök kiállítása végett, ezt mondván: egy század gyalogságot küld mindaddig, míg az ellenséggel találkozik; az első puskaszóra futást színelve, visszafordulnak. Egynéhány embert rejtsen el az útszéli árokban s ha lehet, ejtsen néhány foglyot. Az élelem kiosztása reggel 5 órakor lesz. A többit reggel fogom megmondani. Jó éjt!

Másnap volt a tihucai ütközet, melyet Teleki Sándor mesterien leír „Emlékeim“ című munkájában.

A gyülekezés után a hadvezér parancsot küld Mikesnek, hogy egy huszárszázadot küldjön az ellenségig; s midőn Mikes jelenti, hogy az ellenség Tihucánál áll, lováért küld és le akart szállni kocsijáról, de le kellett emelni és lóra felültetni. A csatározás folyt egy ideig, mire a honvédek hátrálni kezdtek. A főerőkön nagy türelmetlenség vett erőt; fel akarták fogni a hátrálókat, de Bem takarodót fuvat. A bécsi légión két embere hozzá lép s jelenti, hogy ők esküt tettek arra, hogy nem hátrálnak soha. Nos, mondja, ma meg fogják szegni esküjüket. Egyébként, folytatá, el vannak mindennel látva? Igen. Hát pihenjenek és falatozzanak, mert estig nehezen fognak ehetni. Különböben meghalni könnyebb, mint engedelmessékedni! Látják-e azokat a hegyeket? Meg tudják-e mászni azo-

kat a sziklákat? Megkíséreljük, volt a válasz. Tehát maguk oda felmásznak, elrejtőznek s hagyják az ellenséget, hogy üldözzön bennünket. Azután pedig törekedjenek a hátába vagy legalább oldalába kerülni. Ne lőjjenek; előre a szurony-nyal. Önöktől függ a győzelem! S most mehetnek — in Gottes Namen! A légió lelkesülten elkiáltá magát: „Vivat Bem apó!” S történt minden, ahogy Bem tervezé. Végül a tüzérsséggel intézkedett s azzal megtizedelte a diadalmasan üldöző ellenséget; saját csapatait megállítá s szuronyrohamra rendelte, miközben egy gyalogszázadot az ellenség oldalába kikülönítettett. Midőn ez megkezdte a tüzet, az ellenség sebesen hátrált s puskát, tölténytáskát, háti bőröndöt eldobva, vad futásban menekült Tihucán át s így megmenekült Urbán ágyúival a légió odaérkezése előtt. Mikes a légióhoz lovagolva, oda kiáltott: Hagyjátok futni, nem kell fogoly, mert drága a kenyér! Bem serege felállott a főúton és a tábornok odalovagolt; Mikes jelentést tett s ő valamit szólt hozzá, mire Mikes harsányan vezényelt: Figyelem, a tábornok úr beszédet mond. Ez utóbbi az alezredeshez fordul és hangosan szól: Kérem, ezredes úr, vezényeljen: Vállra! s fordítsa le, amit mondani fogok. Mindenki figyelt a következő beszédre. S a tábornok szólt: *Gyermekeim, üdvözlöm önöket; fél Erdély a miénk!* A tihucai ütközet után Bem Urbánt a bécsi légióval és néhány száz önkéntessel január 4-én még Dorna-Vatraig üldözte s midőn meggyőződött arról, hogy az egész császári északi sereg teljesen demoralizálva felbomlott s megszűnt lenni, visszatért Tihucára. A visszafoglalt vidéket biztosítandó, rendezte a parancsnoksági viszonyokat, gyenge őrségeket visszahagyott Borgóprund—Jád—Beszterce és Naszódban s a többi csapataival a Puchner személyes parancsnoksága alatt álló császári sereg ellen sietett.

Bem a hadvezér és államférfiú tulajdonságait egyesíté. Híveinek szeretetét úgy, mint az ellenség tiszteletét megtudta nyerni és a cselekvésre kész férfiakat feloldhatatlan kötelékekkel magához tudta fűzni. Mindent katonai alapon szervezett; kormánybiztosok beavatkozását nem tűrte; megtanulta a történelemből azt, hogy forradalmi időkben csak a katonai diktatúra képes az állam szervezetét biztosítani és a jövő polgári közigazgatás útjait egyengetni. A kormánybiztosok távoltartásával egyúttal a fölösleges politizálás kovásztát is csapataitól távoltartotta s katonáit valódi harcosokká nevelte.

Bem győzelmeiről szóló hírek oly gyorsan követték egymást, hogy míg az egyik még a csodálkozás tárgya volt, máris egy fényesebb esemény híre foglalkoztatta a fantáziát és elmét. Barát és ellenség a nagy mester működését titokzatos varázserőnek tulajdonította és mindenki csodálkozással tekin-

tett reá. Az ellenség rettegte és tisztelte, saját serege imádta. Az összes magyarok szíve feléje fordult; neve szájról-szájra szállt. Bem és győzelem egyetlen fogalommal váltak. A szászok és oláhok meghajoltak előtte és elbujtak kúnyhóikban és házaikban; a székelyek dicsőítették és türelmetlenül lesték a pillanatot, hogy Bem csapataihoz csatlakozhassanak. És mindez rövid két hét műve volt.

BEM HARMADIK HADJÁRATA.

**Előnyomulás Marosvásárhelyen át Nagyszeben ellen.
Visszavonulás Dévára. 1849 január 5-től február 8-ig.**

1849 január 13-án Bem Marosvásárhelyre érkezett, honnan a császári őrség közeledésének hírére elmenekült. Puchner altábornagy január közepén egész erejével — 2 gyalogos, 1 lovasdandárral és 30 ágyúval — Nagyszebenből Medgyesre át Marosvásárhelyre szándékolt előnyomulni, hogy az egész magyar haderőt megsemmisítse és január 15-én Medgyesre érkezett. Bem a Kisküküllő-völgyben elibe nyomult január 16-án, Czecknek meghagyván, hogy erőltetett menetben Nagyszeben felé kövesse. Január 16-án este Bem Gálfalvával szemben állást foglalt, hol csapatai 20 fokos hidegben táboroztak. Puchner Bem előnyomulásának hírére Medgyesről Gálfalvára nyomult és másnap, 17-én megtámadta Bem hadállását. Bem a támadást visszaverte s midőn Bethlen Gergely az ellenség balszárnyát megkerülte, a császáriak vad futásban menekültek Medgyesre át Nagyszeben felé. Bem a lovassága élén üldözőbe vette az ellenséget, mely alkalommal egy dragonyos főhadnagy leszállásból néhány dragonyossal a tábornokra tört, akit Kis huszárőrnagy és Teleki Sándor gróf azzal mentettek meg, hogy a főhadnagyot lefegyverezték és elfogták. Dragonyosait pedig a székely huszárok lekaszabolták.

Bem január 18-án Medgyesre és 19-én Szelindekre érkezett, hol erősítéseket és a lőszer utánpótlását bevárta. Január 21-én Bem el akarja foglalni a több mint kétszeres erővel védelmezett, erősen megerődített Nagyszebenben, de Czeck oszlopának késedelmezése miatt csatavesztes lőn s megszállja újból Szelindeket, hol az ellenség támadását visszaveri. A császáriak erre felhagynak az üldözéssel, összpontosulnak Nagyszebenben, hová Gedeon hadteste is bevonul Brassóból.

Puchner most Nagyszeben és Brassó patricius polgárait meggyőzván arról, hogy gyenge erőivel képtelen városaikat és a Királyföldet a rebellesek, értsd magyarok, ellen megvédeni, arra bírta őket, hogy orosz segítségért könyörögjenek. Erre Lüders tábornok, az Oláhországban tartózkodó orosz

haderők főparancsnoka, a neutralitás brutális megsértésével Engelhardt tábornokot 6000 oroszral Brassó és Skaryatin tábornokot 4000 oroszral Nagyszebenbe bevonultatta.

Január 30-án Bem Szelindeknél újból visszaveri a háromszoros túlerővel ellene indított támadásokat, de belátta azt, hogy gyenge erőivel itt nem állhat meg, miért is elhatározta, hogy a megígért és Arad felől várt erősítésekkel való egyesülés végett Déva felé vonul, hol azokkal találkozni remélt. Ezen úgynevezett visszavonulást hadvezéri híréhez méltó módon hajtja végre. Az ellenséges érzelmű lakossággal, mint az utána küldött császári csapatokkal, ismételve meg-megküzdve, új babérokat szerez a magyar névnek.

Bem mindenekelőtt *Vizaknára* vonul, hol szokott körületekintéssel oly állást foglal, melyben hosszabb ideig tarthatja magát. Mindössze 2000 harcossal rendelkezett és 24 ágyúval; de olyan rendelkezéseket tőn, mintha támadásra készülne, bár erre, senki sem gondolhatott. Puchner február hó 4-én reggel legalább 12.000 emberrel és 30 ágyúval támadta meg Bem vizaknai állását, de csapatai kénytelenek voltak a honvédek állhatatossága és merész ellentámadására nagyobbszámú halott és sebesült és két ágyú visszahagyásával visszavonulni. Bem erre csekélyszámú serege dacára, jól előkészített állását elhagyva, az ellenség üldözésére indult. Ezen merészsege azonban megbosszulta magát. Az ellenséges számos nehéz lovasság heves rohamot intézett a szétszórtnan elnyomuló honvédek ellen s azokat állásukba visszaűzték, sőt a hadvezér is csak nagynehezen menekült meg az ellenség kezéből. A császári gránátosok támadására a honvéd csapatok eredeti állásukat is kénytelenek voltak elhagyni és rendetlenül vonultak vissza Szerdahely felé, minélfogva több ágyú is az utakat elzáró vonattal az ellenség kezére került. Szerdahelyre érkezve, Bem serege 1500 emberre s 8 ágyúra olvadt.

Február hó 5-én folytatta Bem visszavonulását Szászsebesre, hová Gyulafehérvárról császári csapatok szász és oláh népfelkelőkkel bevonultak azon célból, hogy az odaérkező honvédeket Puchner üldöző seregével két tűz közé vegyék s így megsemmisítsék. Egyúttal azon hírt terjesztették, hogy Kemény hadtestét az Aradról várt erősítésekkel Leiningen császári tábornok megverte és elfogta. Bem hajnalban Szászsebes elé érkezik, elfoglalja harccal a császáriak védte fallal körülvett várost s a honvédek egy félóra alatt kizisztítják az ellenségtől. Bem rendelkezik a városnak az üldöző sereggel szemben való védelmezése tekintetében s február 6-án délelőtt egy ellenséges lengyel tiszt jelentkezik hadikövet gyanánt, felszólítván Bemet a fegyverek letételére, mivel minden oldalról körül van véve. Bem nem bocsátkozik tár-

gyalásokba, de elrendeli a visszavonulás folytatását Szászváros felé, ami csak az egész napon folyó harc közben volt végrehajtható és az éjjeli szállásokat is csak harc árán kellett a Szászvárost védelmező ellenségtől elfoglalni. A szászvárosi ütközetben ellenséges csatárok annyira megközelítették Bem ágyúit, hogy egyiküket egyetlen fegyverével — lovaglóostorával — fejbe sújtja, midőn egy puska golyó ellövi jobb kezének nagyujját.

Bemnek, akinek nagy gondot okozott az Erdélyből elvesztett nagy területnek újbóli visszafoglalása, fontos volt Kemény felől hírt szerezni, akit tőle az oláhok nagyszámú s jól felfegyverzett népfelkelése távol tartott. Erre a veszedelmes éjjeli vállalkozásra önként jelentkezett a pihenést nem ismerő, körültekintő és merész Bethlen Gergely őrnagy; azonnal elindul egynéhány huszár kíséretében s már éjjel 12 órakor meghozta Bemnek a jelentést, hogy Kemény Piskinél áll s a magyarországi segítség részben megérkezett, részben pedig másnapra várják.

Bem február 7-én elcsigázott, 1200 főre leolvadt seregét Dévára vezette. Keményt Piskinél hagyta vissza, hol az Bethlen Gergely tanácsára a hírneves hídnál állást foglalt.

Igy végződött Bemnek a visszavonulása, mely alatt a harcosok el nem csüggedése és bátor kitartása kizárólag a vezér vasakarateréjének, katonai művészetének, lángelméjének és személyének a legnagyobb veszélyekben való kockáztatásának volt köszönhető. Ezekkel a tulajdonságokkal képezett és ösztönzött ő alvezéreket, akik később a mestert dicsőítették. Így készítette elő az alapot a későbbi nagy eredményekre és tanúságot tett arról, hogy nemcsak győzni és győzelmeket kiaknázni tud, hanem a kudarcot a legsanyarúbb helyzetben is kiegyenlíteni képes, szóval Bem *hadvezér* volt a szó igazi értelmében.

BEM NEGYEDIK HADJÁRATA.

A piski csata. 1849 február 9-én.

A császári csapatok üldözése. Oldalmenet a Küküllő völgyébe. Urbán betörése Erdélybe és kiűzése Bukovinába. 1849 február 8-tól 23-ig.

Kemény alezredes február 7-én a 11. és 55. honvéd zászlóaljjal, egy század Mátyás-huszárral és 10 ágyúval a piski-híd mögött, a Sztrigy folyó balpartján állást foglalt. Csapatait az ott fekvő erdőben elrejté s ágyúival az ellenség előnyomulását fedett helyzetből jól tűz alá vehette. Az olvadásnak indult folyón úszó hatalmas jégtömbök az állás megkerülését a

Wittgenstein

folyón át valószínűtlenné tévék. Február 8-án a császáriak egy erős előhada nyomult előre a híd ellen és megtámadta Keményt, aki Bemnek jelentést küldött, hogy a túlérőnek nem lesz módjában ellenállhatni. Bem seblázban feküdt Déván, midőn a Magyarországból várt erősítés Hrabovszky őrnagy parancsnoksága alatt odaérkezett. Czecz alezredesnek a kedvezőtlen jelentést megmutatva kiáltja Bem: „Brücke verloren, Siebenbürgen verloren“ és megparancsolja neki, hogy azonnal induljon Kemény támogatására. Czecz a hosszú menetektől kifáradt csapatokból egy gyalogzászlóaljat és egy lovasszázadot összegyűjtött s ezekkel Kemény támogatására sietvén, Szent-Andrásnál azon értesítést veszi, hogy a hős 11. honvédszászlóalj és a tüzéség az ellenség támadását visszaverték, de Kemény csapatai az elővédszolgálatban kimerültek, s ő balszárnyának megkerülésétől tart. Ennek biztosítása végett Czecz egynéhány székely századot 2 ágyúval Dedácsra különített ki s az éjjel nyugalom volt. Mindenki feszült érdeklődéssel várta a következő napot, melytől Erdély sorsának eldöntését várták. Február 9-én virradó szép tavaszi napon élénk ágyúdörgésre ébredtek a fáradt harcosok Déván. Czecz csendben indul s Bem betegágyából felkelve a derékhaddal követte Piski felé, hol ezen hadjárata legnagyobb jelentőségű csatáját megvívja. A császári csapatok hatalmukba kerítették a Piski felett uralkodó magaslatokat és ütegeiket elhelyezve, a tulsó partot pusztító tűzzel árasztották el. A gyalogság közepe a műútnál volt; a lovasság pedig a jobb szárnyon a Marosig terjeszkedett; a Maros jobbparti síkságon egy gyalogzászlóaljjal és császári lovasosztagokkal megerősített oláh felkelés állott és a folyó átkelésével fenyegetett.

A császári sereg létszáma, a nagyszámú oláh népfelkelést nem számítva, Kalliány tábornok parancsnoksága alatt 7000 gyalogos, 1000 lovas és 26 ágyú volt. Puchner altábornagy rendelkezésére állott azonkívül a Szászsebesnél állott Coppetdándár. Bem hadserege, az erősítések megérkezése után állott a 4., 11. és 24., 31. és 55. honvédszászlóaljból, az 1. székely, a 3. Máriássy- és a Kemény-zászlóaljból, 3 huszárosztályból és 28 különböző űrméretű ágyúból; összesen mintegy 7000 ember és 28 ágyú.

Élénk tüzéségi tűz mellett heves csatárharc fejlődött úgy a híd birtoka felett, mint a Maros mindkét partján. Kemény a császáriak három szuronytámadását a híd ellen nagy veszteségükkel visszaverte és délelőtt 10 órakor a derék 11. honvédszászlóalj a jeges vízben derékig gázolva a folyón átkelt, a császáriakat a tulsó parton levő vámházból elűzte és két ágyút zsákmányolt. Egy erős császári oszlopnak sikerült azonban a zászlóaljat viasszaszorítani és a hidat is birtó-

kába venni. Czecz megérkezvén, két zászlóaljat Kemény megerősítésére küldött, mire a híd körül heves kézitusa fejlődött ki, mely mindkét részen nagy veszteségeket követelt. Ekkor érkezett meg Bem és az újra gyülekezett 11. és 55. zászlóaljat a folyón átküldve a tulsó magaslatokat szuronyrohammal elfoglalta. A Württemberg-huszárok a székely zászlóaljjal a Sztrigy torkolatánál keltek át a folyón és a császáriak jobb szárnya ellen támadtak, mire utóbbiak harcolva visszavonultak. Bem a tüzéséget is átrendelte és szokott módon kihasználta az elért sikert.

A huszárok is fényes rohamokat intéztek az ellenséges lovasok ellen és visszaűzték őket, de utóbb erős lövész- és ágyútűzben kénytelenek voltak visszafordulni, ami a töltényét kilőtt gyalogságot is hátrálásra készítette. Bem maga is a visszavonultak által elsodortatott, habár nem akart a hídon hátrálni. Számos halott és sebesült maradt a csatatéren.

Bem nem tudván a csatavesztés fájdalmát viselni, szenvedélyesen kiáltja: „A hidat vissza kell foglalnom vagy el-esek!” Szerencsére a két székely század a Szemeria és Dedács közötti dombsoron állott s Czecz ezekkel felfogatta a visszaozönlő csapatokat. Bethlen Gergely ugyanott a Württemberg-huszárokat állíttatta fel. Ezt a vonalat halálbüntetés terhe alatt átlépni tiltva volt. E rendszabályok következtében a zászlóaljak rövid idő alatt újból alakultak és két harcvonalban támadásra készen álltak. Bem időközben az ütegeket is újból kedvezően elhelyezte. A császáriak az újonnan rendezett csapatok ellen heves támadást kezdtek, melyet erős ágyútűzzel vezettek be. Bem csak akkor tüzeltetett, midőn biztos eredményt várt. A császáriak a beálló szürkületig hevesen tüzeltek és támadtak, de a honvédek Bem személyes vezetése alatt szakadatlanul tért nyertek s a császári csapatokat visszaszorították. Az ellenséges ágyútűz végre teljesen elnémulván, amit nyilván a lőszer elfogyása okozott, Bem minden oldalról szuronyrohamra indult s az ellenség a hídon át rendetlenül menekült, számos halottat és sebesültet hátrahagyván. A vámházban egy egész század lekaszaboltatott. Bem feltartóztatás nélkül üzte az ellenséget Szászváros felé, de 10 órakor éjjel az üldözést a sötétség miatt beszüntetni volt kénytelen. Pád község házait halottak és sebesültek töltötték meg. A kölcsönös veszteség 6—700 emberre tehető. A piski-i győzelem következtében Bem újból szilárdan állott Erdélyben. Győzelmének erkölcsi hatása megsemmisítőleg hatott az ellenfélre. Az utóbbi a szó szoros értelmében fascinálva volt. Mindezt a merész és lángelméjű hadvezér kellőképen értékelve s a legcélszerűbb módon intézkedve, új hódító útra indul, melynek végeredménye egész Erdélynek a meghódítása volt. Bem vas akarat-

ereje legyőzte a feltornyosuló nehézségeket és páni félelmet és rettegést terjesztett az ellenség soraiban.

Bem győzelmét szokása szerint kihasználva, már másnap reggel elfoglalja Szászvárost, honnan a császáriak éjjel 12 órakor sok beteg és sebesült hátrahagyásával kitakarodtak. További előnyomulása, amit már délben folytat, fényes világításba helyezi hadvezéri képességeit. Az ellenség természetesen sablonszerűleg Nagyszeben felé vonul vissza. Bemnek pedig arra kell törekednie, hogy hadászati alapjaival: Kolozsvárral, Marosvásárhellyel és a Székelyfölddel biztos összeköttetésben maradjon. Ő tehát azt határozta el, hogy a Nagy-küküllő völgyébe vonul, mielőbb Medgyest elérendő. Amde a baloldalon Gyulafehérvár is veszélyezteti, de ennek dacára végrehajtja tervét. Már a Szászsebes és Gyulafehérvár felé vezető utak elágazásánál ellenséges lovasságra bukkan, miből azt következteti, hogy a császáriak állást foglaltak Szászsebesnél. Az ellenség elűzése után egy zászlóaljzat néhány ágyúval Szászsebes előtt hagy és serege többi részével Alvinc felé folytatja útját, ahol 10-én éjjel a Strutterheim-dandárral találkozik. Ezt tehát Puchner ama szándékkal különítette ki, hogy Bem Szászsebes elleni előnyomulásánál baloldalt megtámadja. Czeez azonnal rohammal elfoglalja Alvincet és a császáriak Bem csapatainak megjelenésére nem számítva, rendetlenül menekülnek Gyulafehérvár felé. A magyar csapatok nagy része az éjjelt szabad táborban tölti. Február 11-én Bem hadierejét Szászsebes felé harchoz fejlődötteti s vonatát a betegek és sebesültekkel hegyi utakon Csügeden át Balázsfalvára irányítja és innen Tordán át Kolozsvárra, míg hadserege Berverre nyomul és ott éjjelezik. 12-ike pihenő nap s Bem futárokat meneszt Kolozsvárra, Besztercére, Marosvásárhelyre és a Székelyföldre, 13-án és 14-én Medgyesre nyomult. A császáriak 12-e folyamán Nagyszebenbe érkeztek, hová 15-én a Strutterheim dandára is bevonult; Bem Medgyesen intézkedéseket tett hadserege megerősítése iránt. A magyarok táborában nagy volt a lelkesedés. De már 16-án gyászhir érkezett Beszterce vidékéről, hogy Urbán hat zászlóalj erős oszloppal megtámadta Riczko ezredet, kit hősi védelemben egy ágyúgolyó leterített s Urbán Deés felé előnyomulóban van. Bem másnap 4 újonnan bevonult zászlóaljjal, 3 lovas századdal és 12 ágyúval útra kel Besztercére. Éjjel-nappal menetelve, 20-án Beszterce előtt áll s 21-én visszaveti az ott lévő császári csapatokat és Jaád ellen nyomul, hová Urbán Bem közeledésének hírére visszavonulva, erős hadállásban állott. Urbánt döntően megveri és újból kiűzi Erdélyből, de most csak a határig üldözi. Tóth alezredet, aki szintén Urbán ellen indult Kolozsvárról, kinevezi Beszterce parancsnokává

s 2 zászlóaljat a magával hozott csapatokból rendelkezésre bocsátott. Azután szemlére indul Deésre és Nagybányára, minden irányt rendelkezik és sok löszert küld Medgyesre. Kolozsvár és vidéke parancsnokává Keményt nevezi ki.

BEM ÖTÖDIK HADJÁRATA.

Nagyszeben és Brassó elfoglalása. A császári hadsereg felbomlása s az orosz csapatokkal való elmenekülése Erdélyből. 1849 február 28-tól március 20-ig.

Időközben Puchner az összes császári csapatokat Nagyszebenben összpontosította. Két császári vezérkari törzstisztet Olaszországból szintén odaküldtek, hogy szerzett tapasztalataikkal a sereget győzelemre segítsék. Február 17-én Puchner altábornagy is hírt vesz Urbán sikeres betöréséről és új vezérkari főnökének, Marojčić őrnagynak, tanácsára elhatározza, hogy Bem hadseregének megsemmisítése végett összes erőivel megtámadja. Biztosra vette Urbán közreműködését észak felől s így kétségtelennek látszott a rettegett ellenfél teljes megsemmisítése. De Bem és a Gondviselés másként végeztek. Puchner február 28-án elindul 3 gyalogdandárral, 1 lovasdandárral és 36 ágyúval Nagyszebenből Medgyes felé. Szeben védelmére Skaryatin orosz tábornok maradt vissza. Czech ezredes a császáriak közeledésének hírére állást foglal Medgyestől délnyugatra, hol március 2-án kezdődik a csata, melyben mintegy 10.000 császári küzdött meg 6700 magyarral.

Bem az éjjel Marosvásárhelyről megérkezve, délután jelenik meg a csatatéren és parancsot ad a támadásra, visszaveri a császáriakat és Kiskapusig üldözi őket. Másnap Puchner megismétli a támadást és Bem gyalogságát visszaszorítván, kis híja mult, hogy a tüzéséggel makacsul kitartó fővezér fogságba nem esett. Bem erre Medgyesre visszavonult, anélkül, hogy az ellenség üldözte volna. Bem vert hadseregével 5-én Segesvárra érkezett, hol erősen elsáncolta magát, minnek hírért terjeszté anélkül, hogy szándékát bárkinek is elárulta volna.

Puchner nem merte az erős állást megtámadni, hanem elhatározta annak megkerülését és Marosvásárhely, valamint a Székelyföldről való elvágását. Csekély erőt Medgyesnél hagyván, 1½ lovasszázadot Erzsébetvároson át Marosvásárhely felé kikülönítván, a többi erőivel Szentágotán és Hégenen át Apoldra menetelt, hogy Segesvárt délről és keletről támadja meg. Bem 6., 7. és 8-án hiába várt a támadásra. Március 9-én reggel megtudta járőreinek jelentéséből, hogy az ellenség az

éjjel Bese és Keresd községeken haladt át. Rögtön tisztában volt annak tervével és mondá: **Most nyomulunk Nagyszebenbe.** Délelőtt 11 órakor jelentéktelen őrségnek visszahagyásával elindult Medgyes felé. Bemnek ezen merész és geniális elhatározása a legnagyobb horderejű volt. Bárki más talán Marosvásárhely felé húzódott volna.

A császáriak éldandára március 10-én este 8 óra tájban vonult be zavartalanul Segesvárra, ahol ámulva egyetlen ellenséges katonát nem láttak, miután az otthagytott gyenge védőrség Székelykeresztúr felé elsietett. Éjféltkor odaérkezett Puchner a zömmel is s itt tudta meg azt a kellemetlen hírt is, hogy Urbánt Bem kiverte Erdélyből. *Nagy terve teljes kudarccal végződött.* Bem március 10-én 8 órakor érkezett Medgyesre, honnan a császári védőrség megjelenésétől elbűvölve, hegyen-völgyön át elmenekült. Medgyesen 1500 embert 4 ágyúval Perecz alatt visszahagyva, 2 órás pihenő után folytatta a menetét és március 11-én Nagyszeben elé érkezett, hol az oroszok a várostól északra csatarendbe fejlődtek. Bem azonnal támadott s az oroszok egy ideig helyt álltak, de Bethlen Gergely dandárának megérkezése után, a székelyek és honvédek negyedszeri rohamára, a Vöröstorony-szoros felé elmenekültek. *A reakció hidrája végre a magyarok kezére jutott.* Megérkezett a pillanat a bosszúra a végtelen sok bűntény miatt, amely innen irányított. Azonban nagy vala a lakosság csodálkozása, midőn nem a császári csapatok által kigúnyolt rablóbandák, hanem jól fegyverezett csapatok érkeztek. Egyetlen gyilkosság vagy fosztogatás sem történt. Bem Nagyszebenben sok ágyút, fegyvert, óriási tölteny-, ruházati és felszerelési és élelmikészleteket talált.

Puchner, aki a medgyesi csata után Windischgrätznek jelenté: „Ezen győzelem által újból a fontos Küküllő-vonal birtokába jutottunk és Bem hadserege néhány nap múlva teljesen szétverve és elfogva lesz“, Szentágotára érkezve tudta meg Nagyszeben elfoglalásának a hírét, mire a parancsnokságot Kalliány tábornoknak átadva a Vöröstorony-szoroson át Oláhországba menekült. A „Siebenbürger Bote“ március 10-i számában, melyet Bem Puchner íróasztalán talált, nagy kárörömmel hirdette a szász népnek Bem teljes megsemmisítését. A lap gyűlölt szerkesztője, Benigni, menekülés közben golyó által találva elesett. A császári hadsereg Nagyszeben bevételének hírére erkölcsileg teljesen felbomlott. A tábornokok cserben hagyták a csapatokat, reájuk bízván, hogy Brassón át meneküljenek. Puchner megkerülő terve finoman ki volt eszelve arra, hogy Bem erődítési munkálatát Segesvárnál haszontalanná tegye, de megfeledeztek a hadászati alap kellő biztosításáról. Igaz, hogy egy megvert hadseregtől

Bem Nagyszebennél.

ily merészséget fel sem tételeztek. De megfélemeztek arról, hogy e hadseregnek Bem volt a vezére! Puchner maga nyitotta meg megkerülésével Bemnek az utat Nagyszebenbe.

Bem még a császári csapatok közeledésének hírére Bánffy ezredest 2000 emberrel Nagyszebenben visszahagyta, Ihász alezredest a Vöröstorony-szoros előtt álló orosz-osztrák had ellen és Czecz ezredest Fogarason át Brassó felé rendelte. Március 20-án délben Brassó város küldöttsége Bemnek Vidombákban ünnepélyesen átadta a város kulcsait. Délután 4 órakor bevonultak a magyarok zeneszó mellett a városba. Az orosz-osztrák had a tömösi és törcsvári szorosokon át Oláhországba menekült. Egész Erdély Gyulafehérvár és a dévai fellegvár kivételével Bem kezére került.

Hasonló körülmények közt talán senkisémmel ünnepelhetett névnapot, mint ekkor Bem. Egy egész országot csekély eszközökkel elfoglalva, mint diadalmas hadvezér és párját ritkító hős kivívta az ellenséges érzelmű lakosság tiszteletét. A székelyek istenítik és tömegesen sereglettek zászlói alá. 10.000 főnyi sereggel jött Brassóba és 24.000 fővel tért vissza Nagyszebenbe, habár Brassóban 6000 és a Vöröstoronymnál 2000 embert hagyott. Csapatait Nagyszeben elfoglalásáért kéthavi, Brassó elfoglalásáért egyhavi zsolddal jutalmazta meg. Nagyszeben 200.000 forint, Brassó 40.000 forint hadisarcot fizetett. De április 1-től kezdve az összes szállításokért bő kárpótlást kaptak. Tóth, Bánffy, Kemény, Bethlen és Kis ezredesekké léptek elő sok egyéb előléptetésekkel együtt. 500 érdemérmét osztott ki. Czecz ezredest tábornokká és Erdély főparancsnokává hozta javaslatba. A székelyek nagy küldöttsége Bemnél Brassóban tisztelegve, őt a haza megmentője gyanánt üdvözölte és megkérte, hogy a Székelyföldet látogatásával tüntesse ki, amit a következő vasárnapon teljesített. Háromszék népe gyalog és lóháton végtelen sorban várta őt a szék határától Sepsi-szentgyörgyig. Asszonyok letérdepeltek előtte és virágot szórtaak elébe. Ez volt életének legszebb napja. A székely katonát a harctéren tanulta tisztelni s most az egész székely népet szívébe foglalta. Háromszéket megjárván s az ágyúöntő Gábor Áron rendkívüli tevékenységének meglepő eredményeit látva, ezt dícsérettel elhalmozta s őrnaggyá nevezte ki.

Az országgyűlés Bem tábornokot március 9-én a katonai érdemrend II-ik osztályával díszítette, március 23-i ülésében hozott határozatával pedig altábornaggyá nevezte ki s neki a katonai érdemrend nagykeresztét adományozta.

**Bem hadjáratai a Bánság visszafoglalása és biztosítása
céljából 1849 április 15-től május 16-ig.**

Bem csapatainak nagy része egy ideig kipihenhetette magát és szervezkedett Erdélyben; de ő reá nem várt pihenés.

*Gábor Aron
őrnagy*

Kossuth felhívására a Bánságba kellett sietnie; azt visszafoglalandó.

Miután Bem Erdélyben nagyfontosságú intézkedéseket tett, amelyek katonai ítélő-, adminisztratív- és szervező-képességéről fényes tanúságot tesznek, mintegy 5000 főnyi

sereggel két oszlopban bevonult a Bánságba. A Maros völgyében a főúton kisebb erővel Bánffy küldvén, ő Hát-szeg felől az úgynevezett Vaskapu-hágón át tör be. Vaiszlovánál fiatal székely újoncokkal a meglepett császáriakat szétveri és elfoglalja április 17-én Karánsebest. Ennek hatása alatt írta Petőfi április 17-én kelt levelét a Közlöny 134. számába: „Veni, vidi, vici“; elmondhatjuk mi is. Az ellenség kétségbeesett futással hagyta el a csatatér; volt 20 agyonlőtt, 50 vízbe fullt; két ágyúja a kezünkben maradt; az egyiket szemem láttára vette el 4 székely, példátlan bátorsággal. Tábornokunk azonnal érdemjellel és pénzzel jutalmazta meg őket. Csak annak lehet fogalma a székely vitézségről, aki maga látja. Ezek valóban csodagyerekek: nagy részük jóformán mind gyerek. De csak egy feltétel alatt oly vitéz: ha vezére még vitézebb, mint ő. Ezért kellett, hogy Bem legyen vezérük. Karánsebes elfoglalásának stratégiai jelentősége az volt, hogy az összeköttetést Orsova és Temesvár között szét tépte s megakadályozta az Oláhországból betörő Puchner csatlakozását az immár a Lugos felé hátráló Leiningennel. Egyúttal ura lett Bem a rusz kabányai műveknek, melyek eddig a császáriakat löporral és lövedékkel ellátták. Április 19-én bevonult Lugosra, ahonnan Kossuthnak írja: „Elnök Úr! Lugoson vagyunk. Óriási lelkesedésről tanuskodik az, hogy a főpapság bennünket nyílt utcán térdelve fogadott s felszabadítóként üdvözölt bennünket. Az ellenség közeledésünkre futva menekült Temesvár felé és oly mester a futásban, hogy legnagyobb sajnálatomra nem vagyok képes utolérni. Azonban gondoskodni fogok, hogy két tűz közé kerüljön. Késedelem nélkül folytatta előnyomulását Temesvár felé, de szándékát, Leiningen dandárának megsemmisítését nem tudta elérni, mert Vécsey gróf az Arad várát ostromló hadtest parancsnoka, felhívásának nem tett eleget, s Leiningen Temesvár alá menekült. Temesvárt körülfárta és az ellenség több kitörését visszaverte, de azon hírre, hogy Puchner erdélyi hadtestével betört, Fehértemplom, Petrilova és Szászkanál megverte és május 16-án elfoglalta Orsovát. Egyúttal felszólalt az orsovai török pasánál a népjog tiszteletbentartására és felszólította a török területre menekült hadtest lefegyverzésére. 20 nap alatt tehát a Bánságot megtisztította az ellenségtől és Temesvárt egy császári hadtestet körülfárta, egy másikat pedig Oláhországba kiűzött.

Bem rendkívüli sikerei úgy a kormányférfiaknál, mint a többi hadvezéreknél féltékenykedést váltottak ki. Kossuth ugyan őt szerette volna a főparancsnoksággal felruházni, de habozott. Buda várának megvívása miatt a cselekvésre kínálkozó drága idő, teljes három hét elveszett. A további had-

műveletek számára irányadó volt a Klapka ideiglenes hadügyminiszter által a kormány hozzájárulásával készített „Honvédelmi tervezet az osztrákok és oroszok betörése ellen“, melyhez május 15-én Görgey is hozzájárult. Ezen tervezetben szintén említve volt Bem főparancsnoksága, de csak bizonyos feltételek mellett. A tervezet 8 önálló parancsnokot sorol fel s mindegyiknek külön-külön tiszta védelmi feladatot utal ki. Görgey a hadügyminiszteri teendőket vette át.

**Bem küzdelme az Erdélybe betört orosz hadsereg ellen.
A temesvári ütközet. — Záró megjegyzések.**

Bem a Magyarországon észlelt viszonyok és egyenetlenségek által elkedvetlenítve Erdélybe tért vissza, hol az oláh felkelés távolléte alatt új lángra lobbant és az oroszok újabbi betörése is fenyegetett. A magyar csapatok összereje Erdélyben június elején volt 36½ gyalogzászlóalj, 19 lovas század és 75 ágyú: 27.000 ember. Ezzel szemben Erdély határain betörésre készen állott Bukovinában 15.000 orosz-osztrák, Moldva és Oláhországban Lüders tábornok alatt: 48½ gyalogzászlóalj, 64½ lovasszázad, 133 ágyú: 53.000 ember. Ezenkívül rendelkezésre állott Moldvában és Oláhországban 2 gyalogdandár, 2 huszárezred és 5 üteg. Az oroszok Erdélybe június 17 és 20 közt törtek be és pedig egy oszloppal (15.000 ember), a borgói, a főerő, Lüders alatt a tömösi, töröcsvári és bodzai szorosoknál. Lüders legelsőbb a Székelyföldet akarta elfoglalni és megszállni. A határmenti védőrség hősie ellenállását a túlerő leküzdötte és Lüders elfoglalta 22-én Brassót. Bem a szomorú eseményekről Kolozsvárt értesült. Azonnal Deésre sietett s onnan Beszterce felé nyomult, ahová 26-án érkezett meg. Másnap megvívta a jaádi ütközetet kétszeres túlerő ellen s ezután megszállja Besztercét, honnan a Brassó körüli események miatt a Lüders által szorongatott Gál Sándor segítségére indult. Elindulása előtt vette Besztercén Kossuthnak újabb levelét, melyben a főparancsnoksággal megkínálja. Bem július 17-én Csikszeredára érkezett. Időközben Lüders egy orosz hadtesttel Nagyszeben felé nyomult s Brassóba Clam Gallas osztrák tábornok vonult be. Bem ez utóbbit július 20-án megveri Sepsiszentgyörgynél s innen 2000 gyalogossal, 1000 lovassal és 4 ágyúval betört Moldvába, hogy ottan az oroszok ellen felkelést szítson, de ez eredményre nem vezetvén, Bem július 28-án Marosvásárhelyre érkezik. Lüders, aki július 21-én elfoglalta Nagyszebent, e hírre összes erőivel döntő csapásra készült Bem ellen. Ez utóbbi 30-án Udvarhely felé nyomul, miközben Lüders közeledéséről értesülvén, Segesvár felé veszi útját s viasszaszorítja az orosz előcsapatokat július

31-én, mi a segesvári csatára vezetett. Skaryatin tábornok, Lüders vezérkari főnöke, elesvén a magyarok helyzete kedvezően állt. Az ellenséges lovastömeg beavatkozása azonban megingatta soraikat és Bem megsebesült lovával iszapos talajon elbukván, csak azáltal menekült meg, hogy a halottat színlelé. Itt tűnt el Petőfi Sándor is. Bemet később fellelték az utána kutató huszárai és megmentették s így vert seregével augusztus 1-én Marosvásárhelyre érkezett s onnan 2-án Gálfalvára menetelt, hová Kemény Farkast rendelé 4000 gyalogossal, 300 huszárral és 12 ágyúval. Lüders nyomban követi a magyar fővezért, de ez időközben Nagyszeben elé érkezik, megveri az ott álló oroszokat s augusztus 5-én beveszi a várost. Lüders augusztus 6-án Nagysűrre érkezik. Bem megtámadja, de a túlerővel szemben hátrálni kényszerül, miközben kevés híja volt, hogy az ellenség kezébe nem került, mert itt is az utolsókkal hagyta el a csatateret. Vert hadát Szászsebesre vezette s ott átadta Steinnak, hogy Kossuth hívását követve Magyarországra siessen. Bem augusztus 9-én reggel 9 órakor érkezett a temesvári csata színhelyére. A honvédek dörgő éljennel fogadták. Dembinski hátrálni akart; ő a támadást határozta el. Csata közben a bal szárnyról a jobb szárnyra vágatva, melyet döntő támadásra akart vezetni, lovával felbukott s vállperecét súlyosan megsértvén, a további vezérletre képtelenné vált. Dembinski erről értesülván, elrendelé a visszavonulást Lugos felé.

Augusztus 15-én az osztrákok minden oldalról Lugos ellen nyomultak. Híre érkezett Görgey 13-i fegyverletételének. Bem egy utolsó haditanácsot tartván, a háború folytatását ajánlotta. Egyúttal felszólította a tiszteket, hogy amennyiben tovább harcolni nincs kedvük, mondjanak le állásaikról. Elsőnek Vécsey gróf jelentkezett, mire Bem felindulva mondá neki: „Jól van, menjen tábornok úr, de azt megmondhatom önnek, hogy az osztrákok fel fogják akasztani.” Vécsey Aradra ment hadtestével. Bem a sereg roncsaival Erdélynek vette útját. Dévát, mely az oroszok által volt megszállva, elfoglalja s Lüdersnek azon felhívására, hogy tegye le a fegyvert, 24 órai fegyverszünetet ajánl. Augusztus 17-én átadta a parancsnokságot Beke ezredesnek és a Vaskapu-hágón elhagyta Erdélyt. Azután hegyi utakon lóháton Orsovára lovagolt, honnan Törökországba ment. Belépett a török hadseregbe s mint Amurat pasa 1850. évben a török hadsereget a fellázadt arabok ellen vezette. E hadjáratban lázba esett és december 10-én Aleppóban kilehelte hősi lelkét.

Bem hadjáratai kellő világításba helyezik hadvezéri lángelméjét és a világ legnagyobb hőseinek egyikévé avatják őt. Hadjárataiban Bonaparte-nak szellemével találkozunk, kinek olaszországi hadjáratait a lengyel tiszti sarjadék nevelésénél alkalmazott francia tisztek kétségkívül alaposan ismertették. De Bem nemcsak nagy volt, mint katona, hanem mint ember is. Nemes gondolkodás, nagylelkűség, emberségesség s bőkezűség tüntették ki. Aki látta — írja Czecz —, miként gyászolta Bem a Nagyszebennél elesett Mikes Kelemen, Térey segéd-tiszjét, a bécsi légionáriusokat és az elesett honvédeket, látta ama gyengéd gondoskodást, amelyet a sebesültek iránt tanusított, aki látta az apai aggodalmat valamely veszélyes vállalkozásra indult tiszte miatt s az örömet, melyet viszontlátása benne ébresztett, aki látta őt könnyes szemmel a halottak közt a csatatéren lovagolni, az bámulta nagylelkűségét és végtelenül szerette. Bem több nemzetért áldozta vérért s több nemzetnek tett szolgálatot, de egyiknek sem — saját nemzetét sem kivéve — annyit, mint a magyar nemzetnek. Gondviselés-szerű megjelenése és erdélyi működése a magyarok százezreit mentette meg a biztos pusztulástól, akiknek kiirtására Puchner, Urbán és a szászok a vad oláhságot felizgatták. Ezért a magyar nemzet soha el nem múló hálával tartozik emlékének. Bem emléke ugyan Petőfi költeményeiben örökké él, de kíváncsatos volna, hogy működése a mindenkori magyar írókat arra inspirálja, hogy Bem emlékét fel-felújítsák és színművekben és hőskölteményekben ébrentartsák, ami a nemzeti közszellem és nemzeti öntudat megerősítésére annál is inkább alkalmas volna, amennyiben vele együtt hős alvezérei és segítőitársai, úgymint Mikes Kelemen, Bethlen Gergely, Kemény Farkas, Bánffy János, Kiss Sándor, Tóth Agoston, Gál Sándor, Gábor Áron, Inczédy Samu, Riczko Ignác, Forró Elek, Teleki Sándor, Petőfi Sándor, Vasváry Pál, Czecz János stb. érdemei is kellő méltatást nyernének s ezek példája kell hogy irányítsa a mai nemzedéket is.

*

Bem erdélyi hadseregében alkalmazott lengyel légióban szolgált lengyel tisztek közül sikerült feljegyeznünk:

Hrabia Los ezredest; Zarzycki Dyonizy alezredest;

Jordán József, Strzelecki Erazm, Lipinski őrnagyokat;

Karol Kalisz, Maryan Zulaski, Gumoski, Apolinary, Cieselski, Szajdzicki, Drzewiecki, Klososki, Przewlocki és Matuski kapitányokat;

Trojacki, Slotwinski, Rucki, Karloski, Krzywoblocki, Macner, Miller, Tarnaski, Raszewski, Kosalewicz, Gregorowicz, Mitulinski, Tryloski, Skulicz, Kulczyski, Dabroski, Podhajski, Charlinski, Poplaski, Zagorski, Czyzewicz, Kosowicz, Szczecinski, Mozdzenski, Zubrzycki, Szamota, Leszczynski, Jasinski hadnagyokat.

A MAROSVÁSÁRHELYI BEM-SZOBOR.

A nemzeti eszme: az 1848/49. évi magyar önvédelmi és szabadságharc felejthetetlen érdemű bajnokának, az aleppói sírkertben nyugvó Bem József honvédtábornagynak emlékszobrot állítani és egyúttal a hősnek hamvait a haza szent földére elhozni és oda helyezni, ahol szobra állani fog, elsőbb 1868 augusztus 20—22-én a Budapesten megtartott országos honvédyűlésen nyert alakot és kifejezést.

A versenyző városok közül a Székelyföld fővárosa, Marosvásárhely szemeltetett ki a felállítandó szobor és a hős hamvai méltó helyéül és a kivitellel a Marosszék-marosvásárhelyi egyesület bízott meg.

Megalakult a Bem-szoborbizottmány s már 1868 október 4-én tartott üléséből Szabó János elnök és Bakcsi József jegyző aláírásával lelkeshangú felhívást intézett a hazai hatóságokhoz és egyesekhez a pénzalap előteremtése céljából. A szoborbizottmány 1869 december 29-i jegyzőkönyve szerint a begyűlt tiszta tőke 7187 frt 57 kr o. é. volt. A következő ülése a bizottmánynak 1873 február 2-án volt, melyben Szabó János elnök, volt 1848-as honvédlőrnagy kijelenti, hogy a megalakult m. kir. honvédséghez alezredessé történt kinevezése folytán a bizottmány elnökségéről kénytelen lemondani. Egyúttal kijelenti, hogy „a halhatatlan emlékü, párjára csatatéren ritkított, hazánkért s ennek előhaladásáért küzdő, véréket áldozni kész gyermekeit önzés nélkül pártoló s midőn a haza csaknem vesztve volt, azt győzelemről győzelemre vezető, lankadságot nem ismert világhírű hős, Bem József altábornagy emlékszobra felemelésének színteréül azon várost illeti, hol a néhai nagy férfiú hagyományos nyilatkozata szerint *utónapjait óhajtotta volna élni*, ha a történelem könyvében a végzet tolla által az ellenkező nem leendő volna bejegyezve“. Ezen ülés jegyzőkönyve szerint a szoborpénzalap ekkor volt: 10.768 frt 22 kr. A bizottmány új elnökévé Borosnyai Pál volt honvédszázadost választották meg.

Az 1876 április 20-án megtartott ülés jegyzőkönyve szerint a szoboralap mindössze 12.984 frt 62 kr. volt, minélfogva a bizottság 1876 augusztus 6-án elhatározta, hogy a szobormű elkészítésére megteszi a szükséges lépéseket s kebeléből az elnök, továbbá Knöpfler Vilmos és Berecky Sándor országgyűlési képviselők által álló választmányt küldte ki a szerződések megkötésére. Borosnyai Pál Berecky Sándorral érintkezésbe lépett a Képzőművészeti Társulat igazgatóságával, amellyel a szoborminta elkészítésére nézve a pályázatot 100 és 50 darab arany díj mellett kifizették. A pályázat folytán a

Huszár Adolf által elkészített és beküldött szoborminta az 1877 november 22-én megtartott gyűlésen megvizsgáltatván, el is fogadtatott. A pénzalap ekkor 15.000 frt volt és a háromtagú választmány felhatalmaztatott arra, hogy a szobornak az elfogadott minta szerint való elkészítése végett a szerződést 9000 frt erejéig kösse meg. A szerződés 1878 február 6-án létrejött és a szobor átadásának időpontjául 1879. év első negyede állapíttatott meg. 1878 szeptember 20-án Marosvásárhely tanácsa és képviselőtestülete a szobor számára a főpiacon megkívánt térség ingyenes átadását határozta el.

A bizottmány azon törekvése, hogy a szobor hazai művész által készíttessék el, szerencsésen megoldatván, a szobor alapzatához szükséges kőanyagot sikerült a ditrói és székely gránitból megszerezni. Bem alakja a bécsi öntödében ércből készült. A bizottmány a leleplezési ünnepélyt kegyeletesebbé kívánván tenni, 1880 március 29-én tartott üléséből „Felhívás“-t bocsátott ki Bem nyomorban élő nővéreinek segélyezésére irányuló gyűjtésre. Cosbayi Bem Antónia, Twardzicky Román lengyel nemeshez ment férjhez; utóbbi 1863 október 8-án az orosz kormány által Szibériába való deportálásra és kényszermunkára ítéltetvén, neje őtet oda elkísérte s Kostroma városban két gyermekével inségben élt. A másik nővére, Hoszowska asszony pedig Krakkóban igen kedvezőten viszonyok közt élt.¹

1880 szeptember 19-én tartott ülésben a leleplezési ünnepélyt 1880 október 17-ére tűzték ki. A leleplezési ünnepély egész Magyarország (megyék és városok), Lemberg és Krakkó városainak és egyetemi polgárainak küldöttségei jelenlétében impozáns módon folyt le. A számtalan értékes koszorú közt kiváló helyet foglalt el a lengbergi és krakkói egyetemek polgárságának ezüstből készült meglepő díszes cserkoszorúja. Ötvennél több üdvözlő iratot küldöttek egyesületek és kiváló magánosok.

E szobor nemcsak a Bemé, szelleméé, de azon **eszméé** volt, amely a magyart alkotmánya és létéért való küzdelme ezen nehéz, de dicsó idejében lelkesítette és nemcsak annak *emlékéül* szolgált, hanem a magyarnak *tanu és intő például a jövő időkre*, hogy mindig éber figyelemmel legyen a közé keletről és délről letelepedett idegen népfajok részéről fenyegető nemtelen aspirációkból származó meg-megújuló veszélyekre és hogy soha ne lankadjon nemzeti léteért mindenét feláldozni, mert nem hiú ábránd, de való, amit a költő mond:

¹ A szobor összköltsége 17.592 frt volt; a Bem-nővérek gyűjtése 2400 frt tiszta segélyt eredményezett.

*„Istenben s karjatokban s ne másban bízzatok,
Csak úgy lehet tiétek a hon s ti benne szabadok.“*

A szoborbizottmány a szoborleleplezési ünnepélyre meghívta Pietrowski Oktáv galíciai tartományi marsallt és közvetítésével a lengyel nemzetet is; azon meggyőződésből kiindulva, hogy Bem tetteivel nemcsak önmagát, de a nemes, lovagias és hős lengyel nemzetet is megdicsőítette, s amely nemzetnek fényes multja összeforrott a magyaréval. Az eljött lengyelek útja diadalút volt Magyarországon. A lengyel-magyar közös harcok és csataterек dicső emlékei felújultak, úgymint a közös fogság szenvedései és a számkivetés közös bánatai, keservei. Most közösen szemlélhették a szobrot, mely ott állott, új közös kapcsolatot képezvén, a két nemzet közt. Ott állott Bem, miként a költő írta:

*Itt áll, mint akkor álla épen
A visszanyert Erdély fölött,
A messzelátóval a kezében,
Kémelve távont és jövőt.
Dicsőbb jövődönk távolában
Új látkört pillantása nyit:
Míg ágyúján pihenve lába
Jelenti érc s erő van itt!*

Ennek a jelében, erőt hirdetve ott állott Bem szobra a Székelyföld fővárosában 38 éven át. De jött azután az új megpróbáltatása a nemzetnek. Elárulta a fentebb közölt két sorban reá hagyott hagyományt, se Istenben, se karjaiban nem bízott s eldobta a fegyvert. Reá is tört hamarosan a prédára leselkedő ordas és a bocskorok úrrá lettek Székelyföldön és fővárosában, hol barbár módon, ökrök segítségével ledöntötték a halhatatlan hős ércszobrát.

De újból oda kell állítani azt a magyar szeme elé, mert:

*Ez a hős: a hon, a szabadság öre,
Ott hajolj meg, hogyha látod őt!
Érted ment ő száz csatán előre,
Hogy kiküzdje a dicső jövőt!*

(Ilyés Bálint.)

Batálás György^{s.}
tábornagyszernagy

